

ΕΛΛΑΔΟΣ «ΣΗΜΑ» (ΣΗΜΑΙΑ)

Για την Ελλάδα έχουν γραφεί πολλές και ποικίλες απόψεις και κάθε γνήσιος έρευνήτης έχει την θεώρησή του. Άρχισαν ήδη κατά την αρχαιότητα. Και είχαν τότε τον χαρακτήρα (όπως και στην περίπτωση ατόμων) η περιγραφής από άλλους ή αυτοπαρουσιάσεως.

Είναι χαρακτηριστικό επί του προκειμένου ότι περίπου μία χιλιάδα ιστορικών (γνωστών ως επί το πλείστον μόνον από fragmenta, δηλ. ράκη, μικρά ή μεγάλα) έχουν καλύψει και φωτίσει μικρές ή ευρύτερες πτυχές του Έλληνικού πολιτισμικού ύφαντού.

Ή Ελλάδα στην γενική θεώρηση άπειρων στοχαστών κάθε εποχής (ιδίως κατά την τελευταία 500ετία μετά την Αναγέννηση) προβάλλει και διαρκώς αναθάλλει ως «άγαλμα», πού τó διακρίνει, θά έλεγα, χάρις μετά δεινότητος. Αυτό σημαίνει ότι είναι (όπως και κάθε κλασσικό έργο) όμορφο και μαζί δεινό. Όξύμωρο; Άλλα έτσι είναι γενικώς τά έργα του έλληνικού κόσμου πού έμειναν κλασσικά: συζεύξεις άνομοίων στοιχείων πού έναρμονίζονται. Από τó χάος αναδύεται κόσμος. Ή άγαλλίαση πού προξενεί ή Έλλάς δέν είναι επιπόλαιη, δέν είναι άποχύνωση. Είναι βαθειά άναστάτωση και ταραχή πού καταλαγιάζει σέ κάποια ώραία σύνθεση. Αυτό τó άγάλλεσθαι έτυμολογείται, πιστεύω, από τó άραν και άλλομαι (άλ - j - ομαι, salio) και σημαίνει χοροπηδῶ από άσυγκράτητη χαρά (πολύ μοι ή καρδιά πηδᾷ, θά έλεγε ένας φιλόσοφος μέ βαθύν πράγματι «λόγον» τής ψυχής· έδῶ συνάπτονται Ήράκλειτος και Πλάτων).

Ή Έλλάς ως διαχρονική έννοια είναι άπέραντη. Έχει τεράστιο βάθος χωροχρονικό· κυρίως χρονικό. Τόσο πού είναι δυσθεώρητο. Κατά λογική όμως ανάγκη πρέπει τó άπέραντο ύφαντό τής Έλλάδος νά συμκρυνθεῖ, νά γίνει κάτι τó εύθεώρητο και εύληπτο· νά μπορεί νά ιδωθεῖ, νά άκουσθεῖ ή νά άναγνωσθεῖ στά γρήγορα. Ζητούμε κατά άδήριτη λογική άναγκαιότητα κάτι τó πολύ μικρό. Πόσο; τόσο μικρό πού νά μή έχει καθόλου διαστάσεις· ούτε μία. Τότε τί θά είναι; στιγμή ή, όπως συνήθως λέμε, στίγμα (the point). Αυτό τó στίγμα πού ζητούμε και σέ όλα τά πεδία του έπιστητού έχει βαθύ νόημα· περι-

κλείει τὸ σύνολο· εἶναι πολύνοια. Εἶναι σῆμα, διότι σημαίνει, ἔχει σημασία. Καὶ τὸ σῆμα αὐτὸ (κατατεθὲν ἢ ὄχι) ἀποτελεῖ τὸ σημάδι, τὸν λογότυπο τῆς Ἑλλάδος. Κάναμε κάποια παραχώρηση, ζητοῦμε λίγο χώρο καὶ σ' αὐτὸ κάποια σημαίνει ἐπιγραφή.

Σὲ ἓνα κομμάτι πανὶ κάποιο σχῆμα, ὠρισμένα χρώματα καὶ γραφή, ζητεῖ νὰ συναγείρει, νὰ συγκεντρώσει τὴν ὅλη ἱστορικὴ διάσταση στὸ ὀλίγιστο. Ἐδῶ συμβάλλουν ὅλα τὰ ρεύματα τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας· εἶναι ἐδῶ ἓνα σύμβολον. Ἔτσι τὸ δεχόμεθα. Ζοῦμε τὸ μεγαλεῖο τῆς φυλῆς, «περασμένα μεγαλεῖα» (καὶ ἴσως σύγχρονες ἐξάρσεις), στὴν θέα τῆς σημαίας (ποῦ εἶναι τὸ ὀπτικὸ σύμβολο τοῦ ἔθνους), στὸ ἄκουσμα τοῦ ἐθνικοῦ ὕμνου καὶ στὴν μελέτη καὶ ἀναπόλησή του, μουσικῆς καὶ κειμένου, ποῦ εἶναι καὶ αὐτὰ σύμβολα προσφερόμενα σὲ ἄλλα ψυχικὰ κέντρα.

Γιὰ νὰ καταλήξει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου (ὁ ψυχῆς κυβερνήτης) ἀπὸ τὰ πολλὰ σὲ ἓνα (ad unum), διενεργεῖ ἔργο συλλεκτικό. Μὲ τὸ νὰ ἀθροίζει ἀθρεῖ. Μὲ τὸ συνιέναι ἔχομε καὶ τις δύο ἔννοιες τοῦ συναθροίζειν καὶ τοῦ συνορᾶν. Ἡ συνόρασις καὶ σύνεσις δὲν ἐπιτυγχάνονται χωρὶς τὴν ἀναγωγὴ τῶν πολλῶν σὲ ἓνα. Μὲ αὐτὴ τὴν νοητικὴ μας προσπάθεια ἢ ζήτησή μας, τὸ ζητούμενο καὶ ἡ μέθοδος ποῦ ἀκολουθοῦμε, ἀποκτοῦν ἐνότητα· εἶναι ἐν.

Τὸ σῆμα ποῦ καταλήγομε, ἢ σημαία, ἐπιτρέπει παλινδρόμηση εἰς τὸ ὅλον. Τὸ σῆμα εἶναι τέρμα καὶ ἀφετηρία. Πρέπει ἀκόμη νὰ εἶναι τέλος, νὰ ὑποσημαίνει ἓνα ὅραμα, μία ιδέα. Ἐθνη χωρὶς κάποια ιδέα χάνουν τὴν ζωτικότητά τους. Περιέρχονται σὲ λήθαργο. Γιατί; διότι τὸ τέλος εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα αἷτιον, μία αἰτία δράσεως, διότι αὐτὸ μᾶς ἔλκει (γίνεται ὁλκός), αὐτὸ μᾶς θερμαίνει καὶ μᾶς ὠθεῖ σὲ δράση καὶ μάλιστα συντονισμένη. Τὸ αἷτιον εἶναι αὐτὸ ποῦ μᾶς φλέγει, μᾶς καίει καὶ μᾶς παρωθεῖ. Ἐτυμολογεῖται, πιστεύω, ἀπὸ τὸ αἶθω. Αἷτιον εἶναι τὸ αἶθον. Εἶναι αὕτῃ ἢ καῦσις ποῦ στὰ λατινικὰ μεταγράφεται ὡς *causa*.

Σὲ ἓνα σύμβολο, ὅπως εἶναι ὁ σταυρός, διασταυρώνονται πολλά. Καὶ ἔτσι κατανοοῦνται. Συμβάλλομαι, συνίημι, συνορῶ, σύνοιδα εἶναι λέξεις συνώνυμες καὶ προδήλως διαφωτίζουν στὸ θέμα κατασκευῆς τῆς πιδὸ δύσκολης ταυτότητας, τῆς ἐθνικῆς. Τὸ σύμβολον ταυτίζεται (ἔτσι τὸ θεωροῦμε) μὲ τὸ ὅλον. Ἑλλὰς καὶ σημαία της εἶναι (ὡς δεχόμεθα) ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα (ταυτόν).

Ἔτσι ἡ πολλότητα γίνεται ἀπλότητα. Τὸ ἀπέραντο γίνεται εὐσύνοπτο καὶ προσιτό. Ἐχει τιμὴν, ὅση καὶ τὸ ὅλον. Καὶ ἕκαστος εἶναι ἐπιτομή τῆς ἐθνότητος· βασιάζει τὸ βάρος της, ἐνστερνίζεται τὸ νόημα καὶ τὸ μεγαλεῖό της. Ὁ ἀρχαῖος Σπαρτιάτης εἶχε τὴν πατρίδα του, τὴν ἀσπίδα, ὡς σύμβολό της (μὲ ἐνδιαφέρουσες παραστάσεις ἐδῶ, ὅπως καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις), ἐν τῇ χειρί. Ἦταν ὑπεύθυνος φορέας της καὶ ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία (καὶ τὸ ταυτόν) τῆς εἶναι μεγάλη καὶ πολύμορφη πολιτισμικὴ παρακαταθήκη (κατὰ τινὰς ἢ μεῖζων τῆς ἀνθρωπότητος) μὲ πολλὰς ζεῖδωρες πηγές. Στὴν διαχρονικὴ τῆς διάστασις ἔχει δύο εὐκρινῶς διακρινόμενες περιόδους, τὴν ἀρχαιοελληνικὴ καὶ τὴν χριστιανικὴ. Εἶναι σύνδεσις στὸν χρόνον δύο διαφορετικῶν (ἐτεροίων;) κόσμων. Εἶναι 2.000 χρόνια π.Χ. καὶ 2.000 μ.Χ. στὴν ψηλαφητὴ, βάσιμον στὴν ἱστορίαν φάσιν τῆς.

Αὐτὲς οἱ 2 διςχιλιετίες εἶναι 2 πελώρια φύλλα στὸ μεγάλο ἐθνικὸ πανόραμα· εἶναι ἓνα δίπτυχον.

Ἡ Ἑλλάς εἶναι κυρίως πολιτισμικὴ ἔννοια καὶ ὁ Χριστιανισμὸς θρησκευτικὴ ἀλλὰ ἀμφοτέρως ἀλληλοισιεύουσιν καὶ περιλαμβάνουσιν τὴν ὅλην κοινωνικὴ ζωὴ ὅπως ἐξυφάνθη στὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ. Στὸ θρησκευτικὸ πεδίου ἀπολήγουν κυρίως οἱ ἔσχατες συμπυκνώσεις καὶ κορυφώσεις. Σ' αὐτὸ δημιουργεῖται ἡ πνευματικότης τῶν λαῶν (διὰ τῶν ταγῶν τους) τὰ πρότυπα ὅχι τόσο στὰ κράτη καὶ τὴν δομὴ τους (Ἀθήνα, Ρώμη, Βυζάντιον).

Ὁ γνησιώτερος καὶ καθολικώτερος παιδευτὴς τῶν Ἑλλήνων εἶναι ὁ "Ὀμηρος" διεμόρφωσε τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα. Ἔδωσε μὲ ἀπλότητα καὶ ἀπαράμιλλο ποιητικὸν τρόπο τὴν βαθύτερη οὐσία τοῦ ἀνθρώπου. Κινούμεθα μέσα στὸν κόσμον του καὶ διαπλασσόμεθα. Ὁ "Ὀμηρος" σφετερίζεται μὲ τὴν τέχνην του τὸν κόσμον καὶ μᾶς τὸν προσφέρει. Μὲ ὁποιοδήποτε ἐπιείσιδιον (καὶ τὸ πῶς ἀπόμειρον) διεισδύομε στὸν κόσμον ποὺ ἀναπλάττει καὶ ἀγλαίζομεθα. Εἶναι καὶ τὸ ἔπος ἓνα «ἀγαλλμα» ποὺ θέλγει. Καὶ ἰδοὺ ὁ ὑπηρέτης *Εὐμειος* μᾶς προσφέρει καὶ μόνο μὲ τὸ ὄνομά του ἓνα γοητευτικόν, εὐπρόσδεκτον μῆνυμα· *εὐμειος* εἶναι αὐτὸς ποὺ ἀφ' ἑαυτοῦ ἔχει ὥραία, σωστὴν ῥοπήν (*εὖ μαίεται*). Ὁ ἄλλος μεγάλος ἐπικός ποιητὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, ὁ Ἡσίοδος (ποὺ σὲ ποιητικὸν διαγωνισμὸν ἐνίκησε τὸν "Ὀμηρον") θὰ μᾶς πεῖ ὅτι στὸ Χρυσὸ γένος (ποὺ ἦταν τὸ πρῶτον ἀπὸ τὰ πέντε στὰ ὁποῖα περιοδοποιεῖ τὴν ὅλην διαχρονίαν) ἡ γῆ παρήγγε τα πάντα αὐτομάτη. Ἐδῶ ἔχομε τὸ αὐτόματον, πάλιν τὸ μαίεσθαι. Ποιὸ πανανθρώπινον μῆνυμα ἀναπηδᾷ ἐδῶ; ὅτι στὴν καμπάλαιν, τὴν ἀρχέγονη φάσιν τῆς ὅλης πολιτισμικῆς ζωῆς (ὅπως περιοδολογεῖται ἀπὸ τὸν Ἡσίοδον καὶ ἐκτείνεται 3.000 περίπου ἔτη μετὰ μέχρι τις μέρες μας) εἶχε ἐπιτευχθεῖ, ἦταν δεδομένον καὶ χειροπιαστὸν τὸ ἰδεῶδες, στὸ ὁποῖον ἐμεῖς (ληγοῦσης τῆς δευτέρας χιλιετίας) τείνομε, δηλ. ὁ αὐτοματισμὸς. Θέλομε τόσες ἀνέσεις καὶ ἄμεσα, χωρὶς προσπάθεια καὶ μέριμνα προσφερόμενες. Τὰ θέλομε ὅλα νὰ μᾶς ἔρχονται εὐκόλῃ (ἴσως καὶ χωρὶς ἓνα click ποὺ προαπαιτεῖ σκέψιν καὶ μᾶς σκοτίζει κάποτε). Ἐμεῖς ζητοῦμε ἀμεριμνησίαν, τὸ ἀνειμένως ζῆν. Ἀλλὰ αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπῆρχε κατὰ τὴν πρώτην φάσιν, ὁ ἀκηδὴς θυμὸς. Καμμία κηδεία ἢ βιοτικὴ μέριμνα δὲν τοὺς ἐτάρασσε. (Μήπως σήμερον μὲ σωστὴν παιδείαν εἶναι ἐπιτευκτὸς αὐτὸς ὁ στόχος;).

Ὁ Ὅμηρος ἐστιᾷ ὅσους ἐπιθυμοῦν. Εἶναι πανδαισία στὸν κόσμον του. Καὶ ψυχία ἂν πάρεις ἀπ' αὐτὸν μπορεῖς (μὲ ἐγκύμονα ψυχὴν) νὰ πυργώσεις ἔργο Αἰσχύλειο.

Ὁ ἴδιος ὁ Ὅμηρος (δὲν τὸ προσέχουν οἱ φιλόλογοι) δὲν αὐτοπαρουσιάζεται ὡς ποιητὴς ἀλλὰ ὡς ἀκροατὴς· τίνος; θεᾶς ἢ μούσης. Αὐτὸς εἶναι μόνον ὁ ρόλος του; νὰ ἀκούει; ὄχι· ὀρίζει στὴν ἱεσία του πρὸς τὴν θεὰ ἢ τὴν μούσα καὶ τὸ θέμα του. Ἐπιλέγει· αἰρεῖται (ἀπὸ πλούσιον θεματολόγιον). Ἄλλος ᾄδει καὶ ἐκεῖνος ἀκούει καὶ ἴσως ἀπομνημονεύει καὶ ἐπαναλαμβάνει τὴν θεϊκὴν ᾠδὴν.

Ὁ Ἡρόδοτος (ὁ πατὴρ τῶν ἱστορικῶν) εἶναι *δημηριώτατος* καὶ ὁ Φειδίας, θεόπτης καὶ αὐτός, θὰ τολμήσει νὰ εἰκονίσει τὸν Δία (τὸν καθ' Ὅμηρον). Ὅλοι λοιπὸν στὴν χορεία τοῦ Ὁμήρου· λογοτέχνες καὶ καλλιτέχνες. Μήπως ὅμως καὶ πολιτικοστρατιωτικὲς μορφές ὡς ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας;

Ὁ Ἀλέξανδρος ἦταν *δημηριστής*. Πῶς; κατ' ἀλεξανδρινὴν ἔννοιαν; βεβαίως. Κατὰ τὸν βιογράφο του Πλούταρχο ἦταν *φιλόλογος καὶ φιλαναγνώστης*. Καὶ πῶς ἐκδηλώνεται ἡ ὁμηρομάθεια καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὸν ποιητὴ; τὸν εἶχε λένε στὸ μαξιλάρι του. Καὶ τί ἐννοοῦν; ὅτι τὸν διάβαζε γιὰ νὰ τὸν πάρει ὁ ὕπνος; ὑπνωτικὸ ὁ Ὅμηρος τοῦ Ἀλεξάνδρου; Ὁχι. Μᾶλλον διεγερτικὸ. Ὁ Ἀλέξανδρος ζοῦσε πλήρως τὸν Ὅμηρο, ἦταν στὸν κόσμον του, καὶ τὸν ἀνακαλοῦσε ἔντονα στὶς κρίσιμώτερες στιγμὲς τῆς ζωῆς του. Ἐφθανε στὸ σημεῖο καὶ νὰ συμπεριφέρεται ὡς ὁ Ἀχιλλεύς. Στὸν Ὑδάσπη τῶν Ἰνδιῶν (τὸ 327 π.Χ.) ἐμάχετο ὡς ὁ Ἀχιλλεύς τὴν μάχην παραποτάμιο πού περιγράφει ὁ Ὅμηρος στὸ Φ. Ἐτσι ὁ Ἀλέξανδρος ἐβίωνε τὸν Ὅμηρο πληρέστερα ἢ οἱ φιλόλογοι.

Μὲ κοινὸ πατέρα τὸν Δία ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος θεῶν καὶ ἀνθρώπων παρακολουθεῖ, τέρπεται καὶ παιδεύεται μὲ τὶς περιπέτειές του κυρίως, ποὺ εἶναι κατὰ κανόνα ἐρωτικές. Ἐχει διαφορὲς πολύμορφες, παράξενες ὁρέξεις ὁ Ζεὺς ποὺ τὶς ἱκανοποιεῖ. Δὲν ἔχει ἐρωτικὲς ἀπογοητεύσεις. Πάντως δὲν ἦταν κίναιδος.

Στὸν Ἑλληνικὸν κόσμον (κατὰ τὸν πατέρα του τὸν Δία) κυριαρχεῖ ὁ ἐρωτας, ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς, ἡ ἀπόλαυση τῆς φύσεως, ὁ συγχρωτισμός. Ἐξαίρεται τὸ φυσικὸ κάλλος καὶ ἐπιδοκιμάζεται ἡ ροπή πρὸς αὐτό. Ἡ φιλοκαλία εἶναι ἐκδηλῆ παντοῦ ὅσο καὶ ἡ φιλοξενία ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθεῖ καὶ ὡς φιλία πρὸς τὸ ξένο, τὸ παράδοξο, τὸ αἰνιγματικόν, τὸ μυστηριώδες.

Τί εἶναι ὁ Χριστιανισμός; ἐδῶ τὸ Σινᾶ καὶ ἡ Ἱερουσαλήμ. Ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Χριστός. Καὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἔφεση ἀλλὰ ποιά;

τοὺ ἰδεῖν τὴν δύναμιν Σου καὶ τὴν δόξαν Σου.

Τίνος; τοῦ Θεοῦ. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι ἡ ἀρχαία Ἰουδαϊκὴ κοσμοθεωρία καὶ ἱστορία. Εἶναι ὁ κόσμος τῆς Γενέσεως, τῶν Ψαλμῶν, τῶν Μακκαβαίων. Καὶ ἐδῶ (ὅπως καὶ στὸν Ὅμηρο) ἀκούεται ἡ λακωνικὴ ἱεσία ἐλέησον καὶ μάλιστα ἔτι καὶ ἔτι, ὅπως καὶ ὁ βραχύτερος, ὁ πιὸ «κοντὸς» ψαλμός,

Ἀλληλούια. Ἡ Καινὴ Διαθήκη δὲν ἀναιρεῖ τίποτε ἀπὸ τὴν Παλαιά. Τὴν συμπληρώνει. Ἐδῶ πραγματοποιοῦνται ῥήσεις προφητῶν. Μερικὰ χαίνοντας θέματα κλείνουν. Ὁλοκληρώνεται ἓνας κύκλος. Ἐγινε ἡ πώση, ἡ ἐκβολὴ ἀπὸ τὸν Παράδεισο καὶ ἀρχίζει ἡ περιπέτεια τῶν Ἀδαμιαίων. Καὶ ἀναμένεται, προσδοκᾶται ὁ Μεσσίας ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους. Δὲν ἐπαρουσιάσθη ἀκόμη. Γιὰ τοὺς Χριστιανούς ἔγινε ἡ πρώτη παρουσία καὶ ἀναμένεται ἡ δευτέρα (οἱ Ἴνδοι περιμένουν ἀναλόγως τὴν δεκάτη).

Στὴν Καινὴ Διαθήκῃ ἰδιαίτερος ἀναθάλλει νέο πνεῦμα. Ἀλλὰ ἐπαναστατεῖ ὁ Χριστός; ἐπιδιώκει ἀντροπή; Ἀς ἐντυφώσουμε λίγο στὴν Βίβλο (δηλ. στὸ βιβλίον κατ' ἐξοχήν). Ἀς σταθοῦμε σὲ μία παραβολή· τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου. Ἐδῶ ὁ φαρισαῖος, ποὺ εἶναι γνώστης καὶ πιστὸς τηρητὴς τοῦ Νόμου, δὲν παρέχει λαβές. Εἶναι ἀκηλίδωτος, ἀψεγάδιαστος. Στὸν Ναὸ καυχᾶται γιὰ τὴν τελειότητά του καὶ εἶναι γεμᾶτος περιφρόνηση πρὸς τὸν τελῶνν ποὺ ἀντιθέτως πρὸς αὐτὸν εἶναι διάτρητος· εἶναι πλήρης κηλίδων. Ὁ τελῶννης προσέυχεται σὲ μία γωνία τοῦ Ναοῦ, εἶναι συντετριμμένος, δὲν σηκώνει τὸ κεφάλι του καὶ μόλις ψελλίζει: ὁ Θεὸς νὰ μὲ λυπηθεῖ τὸν ἁμαρτωλὸ (ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ). Ἐδῶ ὁ ἓνας ἔχει τὴν συναίσθηση τῆς ὑπεροχῆς· εἶναι κρείττων· ὑπερέχει στὰ κρατιστεῖα, θὰ λέγαμε. Ἀλλὰ ποίος ὑπερέχει στὰ βελτιστεῖα ἢ τὰ λωστειῖα (ὡς θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε κατὰ τὸ ἀριστεῖα); Ἐδῶ δικαίωνεται ὁ τελῶννης (ποῖον θὰ προέκριναν οἱ Ἕλληνες;).

Ἡ ἁμαρτωλότης (ἢ φιλαμαρτημοσύνη) ἀντιμετωπίζεται ὅχι ὡς κάτι ἀπόβλητο ἀλλ' ὡς κάτι ποὺ χρῆζει προστασίας καὶ συγκαταβάσεως, ὅχι ἀφ' ὑψηλοῦ ἐλεημοσύνης. Ὁ καινὸς παιδευτής, ὁ Χριστός, ἔρχεται γιὰ τὸν ἔσχατο, τὸν ἐλάχιστο, τὸν πιὸ ἀσήμαντο, τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον. Τόση φροντίδα γιὰ τὸν ἓνα ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὴν ποίμνη καὶ ὡς ὁ ἄσωτος εἶναι ἐκθετος! Ὁ Χριστὸς ἔρχεται γιὰ τὸν προλετάριο. Ἐδῶ πράγματι εἶναι ἀναμφισβήτητη καὶ ἐπίμονη ἡ φροντίδα γιὰ τὸν πεφορτισμένο, τὸν πεπεδημένο.

Οἱ προλετάριοι πῆραν τὸ χαρμόσυνο μήνυμα, τὸ εὐαγγέλιο. Προλετάριος ἦταν ἀκριβῶς ὁ τελῶννης καὶ ἐσώθη. Προλετάριος ἦταν στὴν κοινωνικὴ συνείδηση (ὡς τελῶννης) καὶ ὁ Ματθαῖος καὶ ὅμως ἄλλαξε ἄρδην, μετεστράφη καὶ ἔγινε ὁ κήρυκας τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐδῶ τονίζεται ἡ σημασία τῆς μετανόιας, τῆς ἀλλαγῆς γραμμῆς. Ὁλοκληρωτικὴ μεταβολὴ ἔγινε καὶ σὲ ἓνα φαρισαῖο, τὸν Παῦλο. Ἡ μεταστροφή του ἄλλαξε ὅχι μόνον τὴν ζωὴ του ἀλλὰ ἐν πολλοῖς τὴν πορεία τῶν ἀνθρωπίνων. Ὁ Ἀπ. Παῦλος σημειωτέον ἔχει τρία ἀξιοπρόσεκτα χαρακτηριστικά· εἶναι Ἰουδαῖος κατὰ τὸ γένος, Ἕλλην κατὰ τὴν παιδείαν καὶ Ρωμαῖος κατὰ τὴν πολιτειακὴ του ὑπόστασιν (εἶναι Ρωμαῖός).

Ἐνώπιόν μας οἱ Νεοῖλληνες ἔχομε δύο διαπλαστικά πρότυπα, τὸν Ὁμηρο καὶ τὴν Βίβλο. Καὶ τὰ δύο εἶναι προσιτὰ καὶ γραμμένο στὸ Ἑλληνικὰ (ποῖα; ἄλλο θέμα). Καὶ τὰ δύο ἀποτελοῦν σπουδαῖα πρότυπα γιὰ τὴν διάπλαση τοῦ

ήθους μας· είναι βιωτά. Νά έντρυφήσουμε και στούς δύο κόσμους; μπορούν νά συναφθοῦν τὰ δύο ήθη; μήπως ἀλληλοαποκλείονται; Τί νά ἐπιλέξω;

Ἄλλὰ τὸ πρόβλημα ποὺ ἀνοίγεται μπροστά μας δὲν εἶναι δίλημμα (μόνον). Εἶναι ἄλλον τετράλημμα. Τί νά δεχθοῦμε; Οἱ δυνατότητες αἵρέσεων (ἐλευθέρων ἐπιλογῶν) μεταξὺ τῶν δύο θεμελιακῶν παραγόντων, Ἑλλάδος καὶ Χριστιανισμοῦ, εἶναι οἱ ἐξῆς τέσσαρες:

1. Εἴμεθα μόνον Ἕλληνες.
2. εἴμεθα μόνον Χριστιανοὶ (καὶ δὴ Ὁρθόδοξοι).
3. εἴμεθα Ἑλληνοχριστιανοί.
4. οὔτε τὸ ἓνα, οὔτε τὸ ἄλλο (οὐδέτερον).

Ὅπαδοι καὶ θεωρητικοὶ ὑποστηρικτὲς κάθε περιπτώσεως ὑπῆρξαν στὴν ἱστορία μας καὶ ἐμφανίζονται ἀκόμη σὲ διάφορο βαθμὸ ἐπιμονῆς, ἐμβελείας καὶ ἱκανότητων· ἐπιπόλαιοι ἢ βαθῦνοι, ὕλιστὲς ἢ ἀντιυδεαλιστὲς ποὺ μερικοὶ βλέπουν τὴν Ἑλλάδα νὰ ἀρχίζει (καὶ μάλιστα κολοβωμένη) μὲ τὴν Τουρκοκρατία ἢ τὸ 1821 καὶ θὰ ἐβλεπαν μὲ καλὸ μάτι νὰ μετονομάζονται πλατεῖες καὶ δρόμοι, ὡς ἀντιπαραδοσιακοί.

Στὸ τετράλημμα ποὺ ἀναφέραμε εἶναι δύσκολη ἡ ἀπάντηση καὶ ἡ καθολικὴ συμφωνία· παίζουν ρόλο ἡ πνευματικότητα καὶ οἱ καταβολὲς ἐκάστου.

Οἱ περισσότεροι σήμερα ἀπὸ τὰ δύο ἐτερότροπα στοιχεῖα (ἐξωτερικῶς τουλάχιστον) δέχονται τὴν γλῶσσα καὶ κάποιους συγγραφεῖς (καὶ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἀπέμειναν) καὶ ἐπισημαίνουν κοινὰ σημεῖα (π.χ. στὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀπ. Παῦλο). Μὲ τὴν ἐπισήμανση τῶν στοιχείων αὐτῶν (ποὺ εἶναι ὀλίγα καὶ ἐπιλεκτικὰ) διατηρεῖται μὲν ὁ γάμος Ἑλλάδος καὶ Χριστιανισμοῦ (ποὺ συνήφθη μετ' ἐμποδίων καὶ ἀντιξῶν συνθηκῶν) ἀλλὰ πάντοτε κινδυνεύει μὲ διαζύγιο.

Γιὰ νὰ δειχθεῖ ἡ τραγικότητα αὐτῆς τῆς συζεύξεως, θὰ μνημονευθοῦν τὰ βασικὰ (κατ' ἐμὲ) χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἕλληνος. Εἶναι κατὰ πρῶτον τὸ αἰρεῖσθαι. Ὁ Ἕλλην ἐπιλέγει (στὴν ἀναζήτηση τοῦ αἰρετωτάτου βίου). Θεωρεῖ ἀναφαίρετο στοιχεῖο τῆς υπάρξεώς του τὸ δικαίωμα νὰ διαλέγει. Ἐνίοτε μάλιστα αἰσθάνεται εὐδαίμων, ἂν ὅχι μόνον ἔλθαι ἀλλὰ κυρίως ἂν αὐθαيره-τήσει. Ἡ αὐθαиресία εἶναι ἀτομικὴ καὶ τονίζει τὸ στοιχεῖο τῆς μοναδικότητος. Μὲ τὴν αὐθαиресία παρακάμπτεις καὶ τοὺς νόμους ἢ κάνεις παραφωνία (φάλλ-τσο) στὴν χορφδιά. Τὸ «παράφωνο» δὲν ἀπαξιῶνεται.

Τὸ στοιχεῖο τῆς αἵρέσεως εἶναι θεμελιακὸ στὴν ἀναζήτησή μας. Γιὰ νὰ εἶναι ὅμως ὀρθή, χρειάζεται βαθεῖα γνώση καὶ ὑπευθυνότητα. Κάποτε παριστά-μεθα μάρτυρες μεγάλων συγκρούσεων καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιλέξομε ἓνα ἐκ τῶν διαμαχομένων καὶ δὴ κατὰ τὴν διάρκεια κάποτε τοῦ ἀγῶνος.

Ὁ Ἰουδαϊσμός ἀπεκαλύφθη στοὺς Ἕλληνες σὲ Ἑλληνοκρατούμενο περιβάλλον (πολιτιστικῶς καὶ ἐν μέρει πολιτικῶς). Ἡ πάλι ἦταν μεγάλη καὶ ὀδυ-

νηρή. Καὶ τὰ σεβάσματα τῶν Ἑλλήνων ἔγιναν κόνις. Στὴν Ἑλλάδα ἔμειναν μόνον λίγα σπαράγματα ἀπὸ τὰ μνημεῖα της. Καὶ ἀπ' αὐτὰ ἡ ἐπιστήμη σήμερα ἐπιδιώκει νὰ βρεῖ τὴν ὑφὴν τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ πάλῃ τῶν Ὀλυμπιακῶν θεῶν καὶ τοῦ σημιτικοῦ θεοῦ ποὺ τελικῶς ἐπεβλήθη ἦταν σκληροτάτη. Ὁ Ὀλυμπιακὸς κόσμος, ὁ Ὀλυμπος καὶ ἡ Ὀλυμπία, ἐπολέμησαν ποικιλοτρόπως μὲ τὸν κόσμον τῆς Ἀγ. Γραφῆς, τὸ Σινᾶ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ὁ Ὀλυμπος καὶ τὸ Σινᾶ τὰ δύο βουνὰ μαλώνουν.

Ποιὸ βουνὸ θὰ κερδίσει; Ἐγὼ τί νὰ ἐπιλέξω; Μπορῶ βεβαίως καὶ νὰ ἀρνηθῶ αὐτοὺς τοὺς δύο κόσμους, νὰ μείνω ἄνευ ριζῶν. Αὐτὸ φαίνεται βέβαια ἐξωφρενικὸ ἀλλὰ στὴν χώρα μας ἡ ριζοτομία, τὸ ριζοσπάστης καὶ ριζοσπαστικὸς ἔχει κάποια γοητεία καὶ εἰσάγεται ἀκόμη καὶ σὲ τίτλους κομμμάτων (μὲ διάφορες πάντως σημασίες).

Τὸ στοιχεῖο τοῦ αἰρεῖσθαι μένει ἀμετακίνητο σὲ ὅλο τὸ δοῦναι καὶ λαβεῖν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ρέπουν γενικῶς πρὸς τὸ ξένο. Καὶ κατὰ κανόνα δὲν κάνουν ξηγηλασίας. Ἀλλὰ ξένον δὲν εἶναι μόνον τὸ ἀλλοδαπὸν· εἶναι καὶ τὸ παράδοξον, αὐτὸ τὸ θωμαστὸν τοῦ Ἡροδότου.

Τὸ πῶς θωμαστὸν στοιχεῖο ἀπὸ κάθε ξένον εἶναι τὸ θρησκευτικόν, τὸ μυστηριακόν, τὸ τῶν θεογονιῶν. Ἀπὸ ὅλες τις εἰσαγωγὰς (καὶ οἰκειώσεις) τῶν Ἑλλήνων οἱ ἐντυπωσιακώτερες εἶναι ἐκεῖνες τῶν θεῶν. Οἱ ἴδιοι μᾶλλον δὲν παράγουν θεοὺς· δέχονται ἄλλους. Πολλοὶ δυσφοροῦν ποὺ ὁ Ἡρόδοτος τονίζει ὅτι πήραμε θεοὺς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Ἀλλὰ πῶς;

Ἡ διαδικασίᾳ ἐπαφῆς πρὸς τὸ ξένον, ἡ περιένδυσή του μὲ Ἑλληνικὰς «κατηγορίες», ἡ οἰκειώσή του μὲ τὴν ἐπιμελῆ προσπάθειαν νὰ μὴ περάσει κάποιο ὄριο καὶ ἐκφυλισθεῖ ἢ ἐκχυδαῖσθεῖ, ἀλλὰ νὰ μείνει σὲ μέτρα ἀνθρώπινα μὲν ἀλλὰ σὲ ἰδεώδη μορφή εἶναι ἀκριβῶς τὸ τυπικὸ τῆς λειτουργίας τῶν Ἑλλήνων στοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς των.

Οἱ Ἕλληνες σφετερίζονται τὸν κόσμον, τὰ μυστήριά του καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τῶν ἄλλων λαῶν μὲ τὸ νὰ τὰ φέρουν στὸ ἀνθρώπειον. Αἰώνια κλήση (καὶ κλίση) πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἀνθρωποκεντρισμός. Ἀνθρωποκρατία πλήρης καὶ ἀναμφισβήτητη.

Ἰδιαίτερη εἶναι ἡ τάση τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὅ,τι προκαλεῖ δέος, φόβον· τάση πρὸς τὸ δεινόν. Καὶ τὸ πῶς φοβερὸ πρᾶγμα στὸν κόσμον σύμφωνα μὲ ἓνα κορυφαῖο ποιητὴ, τὸν Σοφοκλῆ, τί εἶναι;

πολλὰ τὰ δεινὰ κοῦδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει.

Ἕλλην εἶναι ὁ φωτίζων, ὁ ἡμερώνων τὸ σκοτεινὸ καὶ τὸ ἄγριο. Δὲν εἶσαι Ἕλλην, ἂν δὲν ἔχεις ἔρωτα· καὶ ἔρωτα πρὸς τί; τὸ ξένον καὶ τὸ δεινόν.

Οἱ Ἕλληνες παιδευτὲς περιάγουν σὲ ἀπορίαν, ἄγουν σὲ ἀδιέξοδο, θραύουν πάγιες πίστεις, προκαλοῦν ἐκρήξεις καὶ οἰκοδομοῦν μετὰ τὴν κατεδάφιση.

Ἀμαρτάνουν. Εἶναι ὁ πιὸ ἀμαρτωλὸς λαὸς τῆς ἱστορίας. Δὲν ἀφίνουν τίποτε ὀρθιο. Θέλουν ὅλα νὰ τὰ δοκιμάσουν. Ἡ παιδευτικότητα κορυφαίου ἐκπροσώπου των, τοῦ Σωκράτους, ἐγκτεται στὸ νὰ προκαλέσει ἐκρηξὴ στὴν ψυχὴ τοῦ νέου, νὰ φέρει τὴν λάβα σὲ φῶς ἀπὸ τὴν ψυχὴ του καὶ νὰ τῆς δώσει κάποια μορφή. Εἶναι αὐτὸ ποὺ λέμε καὶ δὲν τὸ ἐννοοῦμε, τὴν *μόρφωσιν*. Ὁ διδάσκαλος *ῥήγγυσι καὶ μορφοῖ*. Ὁ ἄνθρωπος μορφώνει τὸν ἑαυτοῦ τοῦ σὲ ἄγαλμα, γίνεται μὲ τὸν παιδευτὴ του ἀγαματοποιός. Ἀποδέχεται τὸ πρόσταγμα:

μὴ παύσῃ τεκταίνων τὸ σὸν ἄγαλμα.

Ἡ διαδικασίᾳ αὕτῃ ποὺ γίνεται σὲ στενὸ χῶρο καὶ ἀτομικὸ ἐπίπεδο, πραγματοποιεῖται καὶ σὲ εὐρύτερο, τὸ ἐθνικόν. Ὁ Ἕλλην γενικῶς διαμορφώνει καὶ

ὅ,τι περ ἂν Ἕλληνες βαρβάρων παραλάβωσι, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται.

Οἱ παραλήψεις τῶν Ἑλλήνων εἶναι πολλὲς καὶ ἀνάλογες οἱ ἀπεργασίες των. Ὁ Ἀπόλλων ἦταν ξένος θεός· στὸν Ὀμηρὸ εἶναι ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων· καὶ ὅμως ἐγινε ὁ κατ' ἐξοχὴν ἴσως θεός των.

Ὁ Ἕλλην μὲ τὴν διαδικασίᾳ ποὺ ὑπαγορεύει ὁ ψυχισμὸς τοῦ ζητεῖ τὸ ξένον καὶ τὸ ἀπεργάζεται. Ὅλος ὁ πολιτισμὸς τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἀδιάλειπτη διαδικασίᾳ οἰκειώσεως ξένων στοιχείων. Ἀλλὰ πάντοτε μετὰ τὴν οἰκείωση ζητεῖ ἄλλο ξένον. Εἶναι ἓνας Ἕλλην ὅσο εὐρίσκεται σὲ κίνησι καὶ ἐγρήγορησι, ὅσο εἶναι διάπυρος καὶ ζητητικὸς, ὅσο διατηρεῖ τὴν νεότητα ἢ παιδικότητά του, ἀπλούστατα τὴν *παιδείαν* του. Παιδεία εἶναι ὁ ὅλος πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων. Τὸν συντηροῦν σπουδῇ καὶ παιδίᾳ. Εἶναι γενικῶς ἐνάντια στὴν ροπὴ πρὸς γεροντότητα (*senectutem*) καὶ ἐπιμένουν στὴν παιδικότητα ἢ νεότητα (*juventutem*). Πολλοὶ εἶναι *πολιοκρόταφοι* (γεροντοφέρουν) ἀπὸ τὸ λίκνο, ἄλλοι αἰωνόβιοι θάλλουσι. Καὶ εἶναι θαλεροὶ αἰρούμενοι καὶ νεωτερίζοντες. Μένουν νέοι σὲ ὅλη τους τὴν ζωὴ. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι Ἕλλην στὴν ἀκραιφνῇ μορφῇ του χωρὶς νὰ εἶναι παιδί. Τὸ εἶπαν καὶ οἱ Αἰγύπτιοι σοφοὶ ποὺ εἶχαν ἀποθησαυρίσει πολύτιμη ἐθνολογικὴ γνῶσις:

Ἕλληνες αἰεὶ παῖδες.

Παιδικότης καὶ νεότης (ἐννοίες συναφεῖς) διατηροῦνται (καὶ ἐπιτυγχάνονται) μὲ τὴν συνεχῇ ἀναζήτησι, *δίξησιν*, τὴν ὄξυνση τοῦ νοῦ, τὴν ἐπαναστατικότητα. Ἐδῶ στάσις δὲν σημαίνει τὴν στασιμότητα, ἀλλὰ ἀκριβῶς τὴν μεταβλητότητα, τὸ *νεωτερίζειν*. Κάθε τέλος γίνεται νέα ἀφετηρία. Ποτὲ δὲν τίθεται τελεία καὶ παύλα. Ἄν πάψουν νὰ εἶναι θηρευτές, ἀφελλγνίζονται. Οἱ ἀκραιφνέστεροι Ἕλληνες ἦσαν οἱ σοφιστές, γιατί ἡ ζήτησή τους ἦταν ἐπίμονη καὶ πιὸ παράτολμη.

Ὁ Ἕλλην ἤλθε μὲ τὸ λογοτεχνικόν, καλλιτεχνικὸ καὶ φιλοσοφικὸ του ὅπλοστάσιον καὶ ἐπεδίωξε τὴν ἀπεργασίαν τοῦ τελειωτικοῦ (ὅπως τοῦλάχιστον

φαίνεται ἐπὶ τοῦ παρόντος) ἀγάματος, τοῦ Χριστοῦ. Ποῖος εἶναι; Ἀρχίζει ἀτέρμονη Χριστολογία. Σπουδαῖοι καὶ ἀσήμενοι, ἐπώνυμοι καὶ μὴ, κάθε ἓνας ἔχει τὸν Χριστό του ποῦ ἐνίοτε οἱ ἄλλοι τὸν βλασφημοῦν. Ἡ Ἐκκλησία ἐπεδίωξε μὲ τίς Συνόδους τῆς νὰ δεχθεῖ καὶ νὰ ἐπιβάλει τὸ δεχθῆναι, τὸ δόγμα. Ἀπειλῆσε μὲ *καθαίρεισιν* τοὺς αἰρετικούς: Εἰς μάτην. Γιατί δὲν ἐπιτυγχάνεται ὁμοφωνία ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ ποιά εἶναι ἡ σχέση του (ἢ σχέσεις) πρὸς τὰ ἄλλα πρόσωπα τῆς Ἀγ. Τριάδος; Διότι τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ὅπως μπῆκε στὴ χρονικότητα, δηλ. στὴν ἱστορία, παρελήφθη ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ βεβαίως ἐδοξάσθη. Τί σημαίνει ὅμως ἐδοξάσθη; Βεβαίως ἐτιμήθη, ἐλαμπρύνθη. Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο (ἀπὸ τὸ δοκεῖν). Ἐδοξεν ἄλλως ἄλλοις. Τίσιν; Ἐκάστοις. Ἔτσι μὲ τὸ δοκεῖν ποῦ τὸ ἔχει ὁ καθένας καὶ (νομίζει), τὸ δόγμα δὲν ἐμπεδώνεται. Ὅτι ὑπάρχουν πολλὰς «αἱρέσεις» ὑποδηλώνει τὴν παρουσία τῆς Ἑλλάδος. Κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ ἀπογυμνωθεῖ ἀπὸ τὸ (νομίζειν) του καὶ ὀλιγίστη παιδεία Ἑλληνικὴ ἂν ἔχει λάβει. Αὐτὸ δὲν τὸ δίδει σὲ κανένα. Τὸ (νομίζω) του δὲν γυρίζει σὲ κάποιον, δὲν ἐπι-τρέπεται σὲ ὅποιονδήποτε ἐπί-τροπον.

Ὁ Ἕλλην παρέλαβε τὸ Ἰουδαϊκὸ πνεῦμα καὶ ἄνοιξε ζωηρὸ διάλογο μαζί του. Τὸ ὅτι ἦταν διάφορο δὲν τὸν ἐνόχλησε. Ἀντιθέτως μάλιστα. Ὁ Ἕλλην ρέπει πρὸς τὰ διάφορα καὶ ἔχει συνειδητοποιήσει (σὲ μεγάλο βαθμὸ) ὅτι *ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστη ἁρμονία*.

Τὸ Ἰουδαϊκὸ πνεῦμα δὲν ἐπιτρέπει τὴν διὰ λόγου ἔκφραση καὶ εἰκονοποίηση. Εἶναι ἀνέκφραστο καὶ ἀνείκαστο. Δὲν ζητεῖ τὸ εἶδος. Δὲν εἰδοποιεῖ. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα πῆρε ὁ Ἕλλην καὶ τὸ ἔκαμε Λόγον καὶ εἰκόνα, δηλ. εἰδωλον. Ἀλλὰ, ὡς συμβαίνει μὲ ὅλα τὰ δημιουργήματά του, ὁ Ἕλλην ἄνοιξε διάλογο καὶ μὲ αὐτό. Διάλογο ποῦ πέρασε ἀπὸ πολλὰς φάσεις καὶ δὲν πρόκειται νὰ τελειώσει. Καὶ εἶναι διάλογος ποῦ δὲν ἀφορᾷ μόνον τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλες ἐθνικὰς μονάδας καὶ ἄτομα. Μία μορφή τῆς πάλης· ἐπολέμησαν οἱ Χριστιανοί, λυσσασθῶς μάλιστα, τοὺς εἰδωλολάτρεις (καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ Ἕλληνες). Ἀλλὰ διὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, εἰδωλομανῶν ὄντως Ἑλλήνων, ἐμορφώθη (καὶ μορφοποιεῖται) τὸ μεγαλύτερο εἶδωλο τῆς ἱστορίας, ὁ Χριστός. Γνωρίζει κανεῖς ἄλλο ἄνθρωπο ἢ θεὸ ἀπὸ τὴν παγκόσμια ἱστορία ποῦ νὰ ἔχει παρασταθεῖ περισσότερο, νὰ ἔχει περισσότερα πορτραῖτα, λογοτεχνικά καὶ καλλιτεχνικά; Ἡ Βίβλος, ἰδίως ἡ Καινὴ Διαθήκη, ἔχει καταζωγραφηθεῖ. Ἔτσι ὁ Χριστὸς ἔγινε ποίημα, ἄγαλμα καὶ μάλιστα τὸ κατ' ἐξοχὴν.

Τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ καινὸν μήνυμα πῆρε μία συγκεκριμένη μορφή καὶ ἰδιόρρυθμο Τυπικὸ σ' αὐτὸ ποῦ ὀνομάζομε Ὁρθοδοξία. Καταλήξαμε σὲ ἓνα δόγμα, διότι παραλλήλως πρὸς τὴν τάση γιὰ αἵρεση, ἐνεργεῖ καὶ ἡ τάση γιὰ ἐνότητα· ἡ τάση ποῦ ἐνώνει. Ἔτσι τὸ δόγμα πῆρε τὸν χαρακτήρα ἀρχῆς καὶ ἀξιώματος. Ὁ,τιδήποτε ἄλλο θεωρεῖται κακοδοξία. Καὶ ἐδῶ μέσα

ἀσφυκτιᾷ ὁ "Ελλην. "Αν διεκδικήσει τὸ δικαίωμα τοῦ αἰρεῖσθαι καὶ τὸ ἀσκήσει, τότε ἀσεβεῖ, ἁμαρτάνει. Καὶ ἁμαρτάνει ὅχι μόνον ὅταν παραβαίνει τις 10 ἢ ἄλλες ἐντολὰς ἀλλὰ κυρίως ἂν διατυπώνει διάφορες ἀπόψεις περὶ τῶν 3 προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος (τόσο περιπλοκές ποὺ πράγματι χρειάζονται τριγωνομετρία, γιὰ νὰ κατανοηθοῦν).

Ὁ "Ελλην ἐπιτυγχάνει, ἂν κάνει *εἰλικρινῇ αἵρεσιν* στὶς ἀναζητήσεις του, ἂν ἐπιλέγει μὲ τὸ καθαρὸ φῶς, ἂν ἔχει ἐπαρκῆ φωτισμό. Ἐπιτυγχάνει ἂν μὲ τὴν ἀνάλυσή του δὲν ἀφαιρέσει τὴν γοητεία ἀπὸ τὸ ἀναλυόμενο, ἂν μάλιστα μεγαλώσει τὸν θαυμασμό του καὶ δὲν πέσει στὴν πεζότητα, τὴν χαμαιζηλία καὶ τὴν χαμέρπεια. Τὸ μυστήριο τοῦ κόσμου ὅσο ἀναλύεται ὀρθὰ (σωστά) τόσο μεγαλύνεται. Ἀναλύεται μία ἀκτὴ, μία πτυχή τοῦ σύμπαντος καὶ μένουν κενεῶνες ἀπροσπέλαστοι. "Αν γίνει πλήρης ἀπο-γοήτευσις, πάει ἡ σαγήνη καὶ τὸ μεγαλεῖο. Σωστὸς φωτισμὸς φέρει αὐγὴν ψυχῆς.

Κατὰ τὸν κορυφαῖο λυρικὸ ποιητὴ τῆς Ἑλλάδος, τὸν Πίνδαρο, κάθε ἄνθρωπος εἶναι ὅχι ἀπλῶς σκιά (ὅπως ἀκοῦμε καὶ στὴν Νεκρώσιμη ἀκολουθία τῶν Ὁρθοδόξων), ἀλλὰ σκιᾶς ὄναρ. Ἀλλὰ ποῦ εὐρίσκεται ἡ εὐδαιμονία, ἡ τελείωση αὐτοῦ τοῦ ὀνείρου τῆς σκιᾶς; ὅχι σὲ κάποια πύκνωση ἢ ὁποιαδήποτε παγίωση ἢ ἀσφάλισή του, ἀλλὰ σὲ τί; στὸ νὰ ἔλθει διόδοτος αἴγλη, δηλ. θεϊκὸ φῶς ἀπὸ τὸν Δία (ἄνωθεν καταβαῖνον) νὰ μᾶς καταυγάσει. "Αν ἔλθει αὐτὸ τὸ φῶς (καὶ τὸ δοῦμε, θυμηθεῖτε τὸ εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν τῆς Θείας Λειτουργίας — τῆς θεικῆς τελετῆς ποὺ γίνεται χάριν τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς προσφέρεται ὡς δέιπνος μυστικός), τότε ὁ βίος εἶναι γλυκὺς καὶ ἡ ζωὴ μας (ὁ αἰὼν) *μείλιχος*. Ἡ ζωὴ μας θὰ εἶναι γλυκειὰ ἀλλὰ πῶς θὰ εἴμεθα ὡς σκιά φωτισθεῖσα; Θὰ εἴμεθα μέσα στὴν ὅλη φωταύγεια. "Αρα δὲν θὰ ἔχομε ἀτομικὴ ὑπαρξή. Θὰ εἴμεθα σὲ πέλαιος φωτός, ἐν σέλαϊ (ἐν τῇ Ἑλλάδι;).

Οἱ Ἕλληνες εἶναι *εἰλικρινεῖς*. Κρίνουν καὶ ξεχωρίζουν ὅλα κάτω ἀπὸ τὸ φῶς (ὕπ' αὐγὰς). Καὶ σὲ τελικὴ ἀπόληξη, ὡς ἔσχατο τέρμα ἐπιδιωκόμενο καὶ ἐπιτυγχανόμενο σὲ κάποιες (σπάνιες) περιπτώσεις, γίνονται ἓνα μὲ τὸ φῶς καὶ μένουν ἔτσι στὴν ἀθανασία. Στὸν ὠκεανὸ αὐτὸ τοῦ φωτός (καὶ στὴν ἀχρονία) ἀνάγονται μὲ κάποιο νόστον τῶν Ἑλλήνων ἢ Πάσχα τῶν Χριστιανῶν δὲν γίνεται διάκριση μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς αἴγλης καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ φωτός. Ἐδῶ ἀγόμεθα τελειούμενοι διὰ καλῆς ταγείας καὶ καλῶν σημάτων.

Ἀκριβῶς μέσα στὸ ἐθνικὸν σῆμα, τὴν σημαία (ἢ τὴν σημείαν) ποὺ σημαίνει, ἔχει σημασία καὶ νόημα συμπεκνωμένο ποὺ τὸ ἐκπέμπει, πρέπει νὰ ἔχει σημειωθεῖ κάτι ποὺ νὰ ἀποτελεῖ ἴδιον· κάτι ποὺ νὰ ξεχωρίζει τὸ ἐθνικὸ μας σύμβολο ἀπὸ ὅλες τις ἄλλες σημαῖες ὅλων τῶν (περίπου 200) κρατῶν τῆς γῆς. Κάθε κράτος (μὲ τοὺς ταγούς του) δίδει ἑκφραση στὴν ἐθνικότητά του καὶ ἐπιλέγει τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα ἢ τὰ χρώματα τοῦ συμβόλου του ποὺ προσ-

φέρεται στὰ μάτια. Ἀνάλογο γίνεται μὲ τὴν μουσικὴ τοῦ ὕμνου καὶ τὸ λογο-τεχνικὸ κείμενο ποὺ καθιερώνεται ἐπισήμως μὲ νόμο.

Θέλομε στὴν θεὰ τῆς σημαίας νὰ ἀνακαλεῖται κάτι θεμελιακὸ ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ μας ἱστορία ποὺ πανθομολογουμένως νὰ εἶναι ἰδιαζόντως ἐλληνικὸ στὰ μάτια ὅλων τῶν κατοίκων τῆς γῆς. Ὅπως εἶναι σήμερα ἡ σημαία μας δὲν περιέχει κάτι τὸ ἰδιαίτερο, οὔτε στὸ χρῶμα οὔτε στὸ σχῆμα. Τῆς λείπει αὐτὸ ποὺ χαρακτηρίζει καὶ θυμίζει ἀμέσως Ἑλλάδα. Καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ κίων (columna, ἡ κολόνα). Ὁ κίοντας (ἓνας ἀπ' ὅλους) εἶναι τὸ βασικὸ καλλιτεχνικὸ στοιχεῖο τῆς Ἑλλάδος. Εἴτε τὸν βλέπομε στὴν Ἑλλάδα εἴτε σὲ πόλεις πολλῶν κρατῶν τῆς γῆς σὲ κανένα δὲν μένει ἀμφιβολία ὅτι αὐτὸ εἶναι Ἑλλάδα.

Ὁ κίων (σὲ κάποιον σημεῖο τοῦ ἐθνικοῦ μας συμβόλου καὶ μὲ ἐπιμελημένη παράσταση) θὰ ἔδιδε ἓνα στοιχεῖο ποὺ στὶς ποικίλες μορφές του στὸν χρόνον θὰ ἔδενε Μινωϊκὴ, Κλασσικὴ, Βυζαντινὴ καὶ Νεωτέρη περίοδο τοῦ ἔθνους μας σὲ ἀδιάσπαστο σύνολο.

Διαφορὲς στὸ ἐθνικὸ ὕφαντὸ ὑπάρχουν. Φυσικά. Ὁ Ἕλλην νεωτερίζει· θέλει ἀλλαγές, ὅσον καὶ ἂν ποθεῖ καὶ ἐπιδιώκει τὴν ἐνοῦσαν ἀρχήν. Ἐτσι ἡ ἱστορία μας εἶναι πολύμορφη. Καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ποικίλλεται. Ἐχει τραγικότητα, διότι προσπαθεῖ νὰ συνδυάσει ἐτερότροπα πράγματα καὶ καταστάσεις.

Τὰ διαφέροντα κεντρίζουν καὶ μᾶς προκαλοῦν νὰ τὰ κάνομε συμφέροντα. Τὸ συμ-φέρειν εἶναι πράγματι ὠφέλιμο. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ χρειάζεται ἐμβάθυνση. Ἐτσι καὶ τὰ δύο τόσο διάφορα πολιτισμικὰ μεγέθη τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ μποροῦν ἀπὸ τὸν αἰώνιο Ἕλληνα νὰ συγκερασθοῦν ὄχι μόνον μὲ τὴν ἐπιλογὴ μερικῶν ἐξωτερικῶν στοιχείων, ὅπως εἶναι ἡ γλῶσσα (παρὰ τὴν σπουδαιότητά της), ἀλλὰ ἀκόμη καὶ στὶς πιὸ βαθεῖς καὶ ἀκραῖες μορφές των. Ὅσο μάλιστα εἶναι μεγαλύτερη ἡ διαφορὰ καὶ τὸ χάσμα τῶν στοιχείων ποὺ κάθε φορὰ ἐπισημαίνομε, τόσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ πρόκληση, τόσο ἐντονώτερη ἡ ἀφύπνιση καὶ τόσο πιὸ ἐλπιδοφόρα ἡ προσπάθεια ὅτι θὰ προκύψει καλλίων ἁρμονία.

Συχνὰ ἡ ἰδία λέξη ἔχει διάφορο νόημα: φιλαμαρτήμων εἶναι ὁ (ἀρχαῖος καὶ νέος) Ἕλλην ἀλλὰ καὶ ὁ Θεὸς εἶναι φιλαμαρτήμων. Μᾶς τὸ λέει κορυφαῖος ὑμνωδὸς τῆς Ἐκκλησίας μας ποὺ κατακτηεῖ κάθε Κυριακὴ τὰ ὧτά μας, ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Ποία ἡ (σημασιολογικὴ) διαφορὰ; Ὁ Ἕλλην ἔχει τὴν ροπὴ νὰ διαπράξει τὴν ἁμαρτία, ἔχει τὸ ἐφάμαρτον, ἐνῶ ὁ Θεὸς ρέπει πρὸς τὸν ἁμαρτωλὸ νὰ τὸν βοηθήσει καὶ νὰ τὸν τονώσει (ὡς ὁύστης). Ὁ Χριστιανισμὸς ἔρχεται διὰ νὰ ἀποθλύνει τὴν ἁμαρτίαν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως μάλιστα διαπράττεται ἀπὸ τὸν καθένα μας (ποὺ εἶναι ἐπιτομή της). Ἡ Ἑλλὰς ἐδημιούργησε μὲ τὸν Χριστιανισμό (interpretatio Graeca τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ) ἓνα λουτρὸ παλιγγενεσίας γιὰ ἀνάκτηση τῆς ἀγνότητος (ἀγνείας), γιὰ ἀναπαρθένευση ποὺ ἀνακτᾶται κατὰ τὴν Θεία Λειτουργίαν ἐν κατανύξει καὶ βαθεῖα

περισυλλογῇ (ὄλην συγκροτήσαντες τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιστήμην), μὲ πλήρη μέ-
θεξή, μὲ γέυση Ποτηρίου. Ὑπάρχει ἡ Ἐκκλησία; ἦδε ἡ σφύζουσα. Αὐτὴ εἶναι
ὁ λουτρών.

Ἀλλὰ ἀποκτοῦμε εὐδαιμονία; Γινόμεθα χαρούμενοι; πῶς; ἀτενίζοντες τί;

Ὁ γέλως ἦταν πλούσιος στὰ Ὀλύμπια δώματ'· συχνὰ

γέλως ὥρσε μακάρεσσι θεοῖσι,

ἀλλὰ ἔσβησε, ὅπως καὶ τὸ μειδιάμα. Ὁ Χριστὸς ποτὲ δὲν ἐγέλασε, ἀλλὰ οὔτε
ἐχλεύασε· οὔτε εἰρωνεύθη· οὔτε ἐσάρκασε. Δὲν ἐδόλιεύθη. Δὲν ὑπεκρίθη. Ἦταν
σὲ ἀναζήτησιν τοῦ ἐσχάτου, τοῦ ἀπολωλότος, τοῦ χειρίστου. Τόση ἐπιμονὴ
γιά τὸν ἕνα. Καὶ καθένας πεφορτισμένος, ταλαιπωρημένος, πού αἰσθάνεται τὸν
ἐαυτό του μοναχικὸ στὴν δυστυχία καὶ τὴν ταπείνωση, αἰσθάνθηκε ὅτι δι'
αὐτὸν τὸν ἴδιο ἦλθε ὁ Χριστὸς. Αἰσθάνθηκε μὲ ἀνακούφιση τὴν θεϊκὴ συγκατά-
βαση καὶ προστασία. Αὐτὸς ὁ ἀπόκληρος, ὁ παραγκωνισμένος, ὁ ταπεινωμένος
ἐδοκίμασε ἀπέραντη ἀγαλλίαση ἀπὸ τὴν ἄκραν συγκατάβασιν. Ἐγέμισε ἀπὸ
χαρὰ. Ἐσκίρτησε. Ἐνοιωσε ἔντονη ἱκανοποίηση καὶ μακαριότητα. Ἐμεγα-
λύνθη σφόδρα. Ἐδῶ ἔχει θέση τὸ ἀγάλλεσθαι πού εἴπαμε. Συγκρίνετε τώρα
Ὀλυμπιακὴ μακαριότητα καὶ Χριστιανικὴ ἀγαλλίαση. "Ὅλα χωροῦν στὸ εὐρὺ
πεδίο τῆς ψυχῆς· καὶ τὸ ἀνεμμένος καὶ τὸ συνειμένως ζῆν. Μποροῦμε πράγματι
νὰ ἀποδεχθοῦμε ὅτι διέπεται ἀπὸ τοὺς Ὀλυμπίους, χωρὶς κάποιο παράλειψη ἢ
περιφρόνηση τῆς Ἀφροδίτης ἢ τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τοῦ Ποσει-
δῶνος; εἶναι θέμα παιδείας. Ἡ Ἑλληνικὴ ἀγωγή παρενεῖρει τὸν ἄνθρωπο
στὴν θεϊκὴ ἐπικράτεια καὶ τὸν κάνει συγχροευντὴ στὸ κοσμικὸ θαῦμα. Στὶς
ὕψηλότερες σφαῖρες ἢ θεϊκὴ συνάφεια εἶναι δεδομένη. Καὶ προσφέρει ἀγαλ-
λίαση.

Ὁ Νεοέλληνας μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει μὲ τίς πλούσιες καταβολές του τὴν σύν-
θεση στοιχείων πού τοῦ φαίνονται ἀσυμβίβαστα. Τοῦ ἀρέσει γενικῶς νὰ εἶναι
ὄχι μόνο αἰρετικὸς ἀλλὰ ἐν ἀνάγκῃ καὶ συναίρετικὸς καὶ ἐλαφρῶς διασκευάζων
στίχο τοῦ Αἰσχύλου, θὰ ἔλεγα ὅτι γιὰ τὸν καθένα μας

ἔξεστι τυχεῖν γάμου μικροῦ ἢ μεγίστου.

Ἡ ἀξία τοῦ γάμου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἴδιο. Καὶ καθένας τεκταίνων τὸ ἐαν-
τοῦ ἄγαλμα συντελεῖ στὸν ἀπαρτισμὸ εὐνόμου κοινωνίας καὶ τῆς ἐθνικῆς
κιονοστοιχίας.

SUMMARY

Hellenic civilization is enormous and multifarious. Logic necessity, however, demands to see all its achievements in synopsis, in parvo; to seek the stigma, the point of 4.000 years, divided in two equal parts (in the case of Hellas), 2.000 BC and 2.000 AD, in their dialectical relation.

In our national symbol (portent, standard), the flag (which embraces the meaning of the entire Nationality), we would have expected to look at something peculiar, belonging exclusively to our feature and being recognized as such by the other states. What is this? the column (columna, colonna).

EMM. M.